

VI JORNADES D'ARQUEOLOGIA DE LES ILLES BALEARS

FORMENTERA
(26 A 28 DE SETEMBRE DE 2014)

VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Formentera, 26, 27 i 28 de setembre, 2014)

2015

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Antonia Martínez Ortega

Glenda Graziani Echávarri

Editat:

Consell Insular de Formentera

Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial
de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres

i en Ciències de les Illes Balears

ISBN: 978-84-941471-6-6

Dipòsit legal: F 33-2015

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Formentera, 26, 27 i 28 de setembre,
2014) / [Coordinació Antonia Martínez Ortega i Glenda Graziani Echávarri]- 280 p. ; 21x21 cm. --
ISBN 978-84-941471-6-6

Antonia Martínez Ortega i Glenda Graziani Echávarri

1. Arqueologia – Formentera – Congressos
902(460.32)

PRESENTACIÓ

Els dies 26, 27 i 28 de setembre de 2014 la Sala de Cultura de Formentera va acollir un acte de primer ordre en el camp de la recerca arqueològica a la nostra comunitat autònoma: les VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Aquest congrés bianual, organitzat per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, arribava així, per primera vegada des del seu inici l'any 2006, a Formentera.

De les cinquanta-set comunicacions previstes en el programa, quatre derivaven directament d'intervencions portades a terme a Formentera. En aquesta illa, l'aprovació de la revisió de les Normes subsidiàries i del Catàleg del patrimoni cultural, el 30 de setembre de 2010, va suposar un abans i un després en la documentació i l'estudi del territori des del punt de vista del patrimoni arqueològic, amb l'adopció d'un protocol per a la realització d'intervencions preventives davant qualsevol indici de resta arqueològica, tant en sòl urbà com, sobretot, en sòl rústic. A més a més, també s'han de tenir en compte els tres projectes de recerca arqueològica –tramitats com a intervencions programades– que s'han autoritzat des de 2012 i que avui per avui encara es troben en desenvolupament, dos d'ells centrats en la prehistòria i un en l'època romana.

La Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, incideix no només en la protecció i en la conservació del patrimoni cultural, sinó també, en la investigació i en la difusió. Certament, la recerca i la transmissió del coneixement són dos esglaons indispensables per poder posar en valor el patrimoni històric, sense els quals la protecció i la conservació no tendrien cap sentit. Per aquest

motiu, quan la Secció d'Arqueologia del Col·legi va plantejar al Consell Insular de Formentera la proposta de realitzar-hi les VI Jornades, des d'aquesta administració no només es va valorar com una opció, sinó gairebé com una obligació, entenent que es contribuiria a organitzar un fòrum científic de notable rellevància, encaminat a difondre els resultats de les darreres recerques en arqueologia desenvolupades arreu dels territoris que conformen les Illes Balears.

La publicació de les comunicacions presentades durant les VI Jornades, recollides per escrit en aquest volum en el qual també col·labora econòmicament el Consell Insular de Formentera, constitueixen una altra via per contribuir a la difusió del coneixement científic del patrimoni arqueològic de les nostres illes i, en definitiva, a aproximar-lo més a la ciutadania perquè pugui apreciar el seu valor com a testimoni del nostre passat.

Àrea de Cultura i Patrimoni
del Consell Insular de Formentera

PRÒLEG

És tot un plaer poder presentar aquesta publicació com un recull dels articles presentats a les VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears dutes a terme a l'illa de Formentera durant els dies 27, 28 i 29 de setembre de l'any 2014, fruit de la reunió d'un nombrós i actiu conjunt de professionals del món de l'arqueologia vinguts de totes les Illes Balears, de diversos punts de la península i també de diferents Universitats d'Europa.

La Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, qui té la responsabilitat i el plaer d'organitzar aquestes jornades d'arqueologia autonòmiques amb caràcter biennal, ha comptat aquest any amb el recolzament econòmic i una magnífica predisposició en tots els aspectes del Consell de Formentera, a qui volem donar les gràcies per l'ajuda prestada, la seva col·laboració i, sobretot, per obrir les portes de la seva illa a un projecte com aquest, que intenta consolidar les bases per a posar en comú la tasca arqueològica i la difusió en favor d'una creixent i acurada professionalització de l'arqueologia. Formentera ens ha envoltat com a un marc idoni per exposar els estudis més adients i actuals de l'arqueologia de les nostres illes que conformen l'arxipèlag Balear.

La present publicació ha estat possible gràcies a la voluntat, entusiasme i esforç d'un conjunt de persones que han oferit amb il·lusió el seu temps i tots els recursos disponibles al seu abast. Les jornades i la publicació de les seves actes s'han materialitzat baix la coordinació de les sotasignants en representació de la Secció d'Arqueologia i de Jaume Escandell, en representació de l'Àrea de Patrimoni del Consell de Formentera. Però si des de les primeres Jornades realitzades a Manacor (Mallorca) l'any 2006 impulsades per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, hem arribat fins el dia d'avui ha

estat també gràcies a l'empenta donada per tots els seus assistents i, en especial, als seus participants qui ofereixen els resultats de les seves investigacions per tal de fomentar la molt necessària tasca de difusió del nostre patrimoni arqueològic. A aquelles primeres jornades que semblen quedar llunyanes es va iniciar un aventura amb 12 comunicacions, a les II Jornades dutes a terme a Felanitx es va augmentar la participació fins a 16 comunicacions, seguides per les III Jornades realitzades a Maó on es varen presentar 23, a les IV Jornades celebrades a Eivissa el nombre de comunicacions va arribar fins a 36 i finalment a les V Jornades celebrades a Palma el 2010 es varen presentar 44 comunicacions amb un èxit de participació mai vist a les anteriors que arribava fins als 90 autors. L'augment paulatí i consecutiu de participació d'unes jornades a les següents és un clar èxit que ens ha conduït fins a les presents.

Actualment hem comptat amb la participació de 99 autors que varen presentar 55 comunicacions a Formentera, d'entre les quals s'han presentat per a formar part de la publicació de les Actes un total de 45 articles que engloben des de la prehistòria fins als nostres dies amb temàtiques que inclouen projectes d'excavacions programades, intervencions d'urgència, estudis metodològics, restauració i projectes de difusió. A tots ells, gràcies per la feina i dedicació demostrada, i gràcies també als coordinadors predecessors per donar les primeres passes que obrien el camí que avui podem continuar desitjant que sigui llarg a fi de poder fomentar l'interès per l'arqueologia, lluitar per una professió digna i de qualitat i potenciar el respecte pel patrimoni arqueològic que ens envolta com a llegat històric i cultural dels nostres antecessors.

Antonia Martínez Ortega i Glenda Graziani Echávarri

SUMARI

LOS ENTERRAMIENTOS PROTOHISTÓRICOS EN CAL DE LAS ISLAS BALEARES: CREMACIÓN O INHUMACIÓN?.....	15	¿QUÉ ALTURA TENÍA LA TAULA DE TORRE D'EN GALMÉS? Vicente Ibáñez Orts	101
Mark Van Strydonck, Louise Decq, Tess Van den Brande, Mathieu Boudin, Damià Ramis, Herlinde Borms, Guy De Mulder		ES ROSSELLS: AHIR I AVUI.....	109
EVOLUCIÓ DE LES COMUNITATS PREHISTÒRIQUES I PROTOHISTÒRIQUES I TRANSFORMACIÓ DEL PAISATGE AL NORD-EST DE L'ILLA DE MALLORCA. PROJECTE D'ESTUDI I RESULTATS PRELIMINARS.....	23	Bartomeu Salvà Simonet, Christoph Rhinne, Dario Weiss, Paloma Salvador, Alejandra Galmés, Javier Rivas, Xisco Bergas, Rafel Font, Celia González, Marion Déppez.	
Jordi Hernández-Gasch, Marc Llobera, Antoni Puig Palerm		ANÁLISIS DE ELEMENTOS DECORATIVOS EN CERÁMICAS POSTALAYÓTICAS DE MALLORCA.....	119
MENORCA TALAIÒTICA. CANDIDATA A PATRIMONI MUNDIAL.....	35	Dario Weiss, Daniel Albero Santacreu	
Joana Gual, Simon Gornés		SOBRE UN POSIBLE SANTUARIO CON ELEMENTOS FENICIOS EN EL CENTRO GEOGRÁFICO DE MENORCA: MONTE TORO.....	129
LA COVA DES FUM (LA MOLA, FORMENTERA). DEL DESCOBRIMENT A LA INDIFERÈNCIA: INVESTIGACIONS A UN JACIMENT OBLIDAT.....	43	Joan C. de Nicolás Mascaró	
Ricard Marlasca, Josep M ^a López Garí		EL YACIMIENTO PÚNICO-EBUSITANO DE SA GALERA (CAN PASTILLA – PALMA).....	141
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ A L'ESPAI ENTORN DEL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL (MANACOR, MALLORCA).....	53	Ramón Martín Gordón, Jorge Argüello Menéndez, Silvia Jovani Martín	
Magdalena Salas, Damià Ramis		POZO Y JARRA FUNERARIA EN EL ISLOTE DE SA GALERA (CAN PASTILLA – PALMA).....	153
ANÁLISIS DE DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LA CERÁMICA DEPOSITADA EN EL ÁMBITO FUNERARIO DEL TURRIFORME ESCALONADO DE SON FERRER (s.VI a.C.).....	63	Ramón Martín Gordón, Jorge Argüello Menéndez	
Manuel Calvo Trias, Jaume García Rosselló, Daniel Albero Santacreu		ESTUDIO GEOARQUEOLÓGICO DEL YACIMIENTO DE NA GALERA (MALLORCA-ESPAÑA).....	161
APROXIMACIÓN A LA EXPLOTACIÓN DE LOS RECURSOS VEGETALES EN CAP DE BARBARIA II: RESULTADOS PRELIMINARES.....	73	Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Pedro A. Robledo Ardila, Agustín Fernández Martínez, Carlos Alvarez Jurado-Figueroa	
López-Dóriga, I., Picornell, Ll., Camarós, E., Cueto, M., Teira, L., Sureda, P.		TROBALLA DE MINERAL D'ARSÈNIC AL JACIMENT INDÍGENA DEL TURÓ DE LES ABELLES (SANTA PONÇA, CALVIÀ, MALLORCA).....	169
ELS INICIS DE LA METAL·LURGIA A LES ILLES BALEARS: EINES, OBJECTES O MAGIA?.....	81	Joan Camps Coll (†), Antoni Vallespir Bonet	
Salvà Simonet Bartomeu		UNA FOSSA D' INHUMACIÓ ARCAICA A LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	175
LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES AL PATI DAVANTER DEL CERCLE 7 DE TORRE D'EN GALMÉS (MENORCA).....	91	Jordi H. Fernández, Ana Mezquida, Benjamí Costa	
Martí Carbonell, Borja Corral, Antoni Ferrer, Carmen Lara, Joaquin Pons, Irene Riudavets, Carlos de Salort.		CULTURAS ARQUITECTÓNICAS PÚNICAS. MENORCA COMO LABORATORIO DE ANÁLISIS.....	185
		Fernando Prados Martínez, Helena Jiménez Vialás, Joan C. de Nicolás Mascaró, José Javier Martínez García, Octavio Torres Gomariz	

MATERIALS ROMANS DES VELAR DES CUÏTOR (SENCELLES, MALLORCA). RESULTATS D'UNA EXCAVACIÓ PREVENTIVA.....	193	NOVES ACTUACIONS ARQUEOLÒGIQUES AL PORT DE PORTO CRISTO. RESULTATS DE LA CAMPANYA DE PROSPECCIÓ I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DEL 2012.....	295
Josep Avellà Lliteras		Sebastià Munar, Albert Martín, Mateu Riera Rullan, Joan Santolària	
COMERCIO DE VINO TARRACONENSE EN MENORCA. NUEVAS APORTACIONES DE LA EPIGRAFÍA ANFÓRICA.....	203	LA CRISIS DEL SIGLO III Y LAS ISLAS BALEARES.....	303
Joan Carles De Nicolás, Piero Berni, Élise Marlière, Josep Torres Costa		Isabel Busquets Porcel, José Miguel Rosselló Esteve	
MATERIALES Y NIVELES DE ÉPOCA ANTIGUA DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA REALIZADA EN LA CASA DE CULTURA, CALLE RAMON LLULL Nº 3 DE PALMA (ISLA DE MALLORCA).....	215	LOS OFICIALES BIZANTINOS EN LAS ISLAS.....	309
María José Rivas Antequera, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad		José Miguel Rosselló Esteve	
PRIMERA APROXIMACIÓ A LA CERÀMICA DE LA VIL·LA ROMANA DE SON SARD (SON SERVERA-MALLORCA).....	225	EL VIDRIO DE ÈPOCA ANDALUSÍ: PROBLEMÀTICA Y BASES PARA SU ESTUDIO EN LAS BALEARS.....	313
Mateu Riera Rullan, Beatriz Palomar Puebla, Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés		Miquel Àngel Capellà Galmés, M. Magdalena Riera Frau	
UNA APROXIMACIÓN A LA PRAXIS FUNERARIA EN LA EBUSUS DE LOS SIGLOS II A VIII A PARTIR DEL YACIMIENTO DE VÍA PÚNICA 34 Y JOAN PLANELLS 3.....	235	SETTLEMENT OF IBIZA, SPAIN: FROM ROME TO ISLAM – THE BIOLOGICAL EVIDENCE FROM THE DENTITION.....	323
Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Maria Llinàs		Girdwood, L.K.; Langstaff, H.; Kranioti, E.F. - The University of Edinburgh	
REIVINDICACIÓN DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPIGEOS PREHISTÓRICOS DE MENORCA: DIODORUS, BONITAS, HONORIUS Y LA CUEVA DE LAS CABEZAS DE TORO.....	249	UNA INSCRIPCIÓN ÁRABE SOBRE EL ASA DE UN ÁNFORA TARDOANTIGUA HALLADA EN FORMENTERA.....	331
Joan C.de Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau, Mónica Zubillaga.		Antoni Ferrer Abárzuza, Glenda Graziani, Virgilio Martínez Enamorado.	
NOVETATS I REVISIONS DE INSCRIPCIONS ROMANES DE LES ILES BALEARS.....	261	PRIMERS RESULTATS DE L'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA PREVENTIVA SUBSIDIÀRIA DEL PROJECTE DE DRAGAT A LA ZONA PRÓXIMA A LA BASE NAVAL I COS NOU DEL PORT DE MAÓ.....	343
Marc Mayer		Sebastià Munar, Joan Santolària, Montserrat Anglada	
GLI SPECCHIETTI PLUMBEI DELLE ISOLE BALEARI.....	265	PROYECTO ARQUEOLÓGICO EN ISLA DEL REY.....	351
Giulia Baratta		Amalia Pérez-Juez, Ricardo Elia, Paul Goldberg, Alexander Smith	
CRANIAL VARIATION OF THE IBIZAN POPULATIONS.....	273	RESULTATS DEL SEGUIMENT I DE L'EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA D'URGÈNCIA PORTATS A TERME A L'ESGLÈSIA DE SANTA MAIA DE MAÓ.....	361
Elena F. Kranioti, Julieta G. García-Donas, Helen Langstaff. Edinburgh Unit for Forensic Anthropology, SHCA, University of Edinburgh		Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad	
VÍA PÚNICA 34 AND JOAN PLANELLS: DEMOGRAPHIC STUDY OF TWO CEMETERY POPULATIONS FROM IBIZA.....	285	ELS AMICS DELS CLOSSOS DE CAN GAIA, UNA VESSANT SOCIAL EN LA PROTECCIÓ I DIFUSIÓ DEL PATRIMONI.....	369
Julieta G. García-Donas		Miquel Àngel Vicens i Siquier, Pere Bennàssar Bennàssar, Bartomeu Salvà i Simonet	
		PROPUESTA METODOLÓGICA PARA EL ESTUDIO DE MARCAS DE CANTERO A PARTIR DE LA INVESTIGACIÓN EN EL BALUARD DEL PRINCEP (PALMA, MALLORCA).....	377
		Antonia Martínez Ortega	

APROXIMACIÓ A LES ESTRATÈGIES DE CATALOGACIÓ D'ELEMENTS PATRIMONIALS ARQUEOLÒGICS A MALLORCA.....	385
Raquel Barceló Expósito	
LA CONSERVACIÓ PREVENTIVA DE BÉNS MOBLES EN INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES TERRESTRES. PRIMERS AUXILIS.....	391
Laia Fernández Berengué. Helena Jiménez Barrero	
PRIMERES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA). LES ACTUACIONS A L'ÀMBIT 9.....	399
Sureda, P., Camarós, E., Cueto, M., Teira, L., Munar, M., Burgaya, B. University of Edinburgh	
INTERVENCIONES DE CONSERVACIÓN Y RESTAURACIÓN EN EL YACIMIENTO DEL ISLOTE DE SA GALERA.....	405
Silvia Jovani Martin	

APROXIMACIÓ A LES ESTRATÈGIES DE CATALOGACIÓ D'ELEMENTS PATRIMONIALS ARQUEOLÒGICS A MALLORCA

Raquel Barceló Expósito
Universitat de les Illes Balears

ABSTRACT:

El següent estudi es basa en la política de gestió municipal del patrimoni arqueològic a Mallorca. En aquest cas es focalitza en l'anàlisi de cinc municipis: Calvià, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Selva i Felanitx. L'objectiu principal és constatar els diversos punts de desenvolupament i aplicació de mesures actives de catalogació i protecció del patrimoni arqueològic dintre dels municipis. Així com analitzar les diferents vessants amb les que compten els catàlegs en l'actualitat: protecció i gestió del patrimoni, desenvolupament del turisme cultural i, finalment, el catàleg com a motor de sinèrgies en la societat.

Paraules clau: Patrimoni, catalogació, Calvià, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Selva i Felanitx

1. COMPETÈNCIES I FIGURES DE PROTECCIÓ

La gestió de patrimoni a Mallorca compta amb diferents nivells de protecció segons la institució que hagi d'aplicar la normativa. Hem de tenir present que les lleis autonòmiques són hereves de la llei de patrimoni històric espanyol (BOE 06/1985). La divisió de competències provoca l'aparició de diferents figures de protecció així com de diferents legislacions. La protecció del patrimoni arqueològic, a nivell autonòmic, es planteja a nivell integral segons la llei de patrimoni històric de les Illes Balears (BOCAIB 12/1998) com a defensa del patrimoni històric, amb voluntat ferma de transmetre a les generacions venidores el testimoni de la història, l'art i la cultura de les Illes. A nivell autonòmic s'ha de remarcar la llei d'ordenació i ús del sòl que condicionen les lleis de patrimoni. La normativa actual determina l'obligació, per part de cada municipi, a la redacció de Normes Subsidiàries en la que s'inclou la creació

d'un catàleg de patrimoni arqueològic. Tot i així, la implementació no s'ha dut a terme en tots els municipis de la mateixa manera. Una de les problemàtiques la trobem en la pròpia llei del patrimoni històric de les Illes Balears.

Les competències per a la protecció del patrimoni arqueològic a Mallorca la podem distingir en dues competències diferents: el Consell Insular de Patrimoni i els propis ajuntaments. La llei de patrimoni estipula les competències del Consell Insular de Patrimoni com a òrgan màxim d'execució que disposa de la potestat sancionadora. Així, l'autorització d'obres en una zona catalogada i protegida necessitarà comptar amb l'autorització per part del Consell Insular, mitjançant un informe, previ a l'atorgament de la llicència municipal d'edificació i ús de sòl. Tot i així, com ja hem reflectit són els propis municipis els que generen els catàlegs patrimonials i disposen d'espais d'intervenció conservant els principis d'autonomia local. Les lleis de patrimoni permeten un diàleg amb l'administració que l'ha de gestionar, els ciutadans, les empreses i les institucions privades. La relació entre el patrimoni i l'acció popular genera una responsabilitat a la comunitat que és la que ha de denunciar les possibles infraccions enfront el patrimoni.

La problemàtica de les lleis patrimonials és la pròpia rigidesa de la mateixa que provoca que els propietaris es deixin de responsabilitzar per de les restes per tal de declarar-les en runes i descatalogar-les (Rita 2002), provocat per les restriccions per l'aprofitament agrícola i d'obres a les terres afectades. Hem de tenir present que el cost de conservació dels jaciments és elevat i ni tan sols l'Administració pot fer front de tots els jaciments arqueològics que es troben dintre de la titularitat pública.

Una altra problemàtica de la pròpia catalogació és que degut al Decret 2563/1966 (BOE 10/1966), tots els jaciments arqueològics de Mallorca i Menorca foren declarats Béns d'Interès Cultural (BIC), això provoca que no es puguin establir diferents nivells de protecció atenent les seves necessitats i permetent millorar la seva gestió.

2. ELECCIÓ DELS CASOS D'ESTUDI I METODOLOGIA

L'estudi que es presenta sobre la praxis de la gestió municipal del patrimoni i de les motivacions que hi ha entorn a la seva catalogació es centrarà en cinc municipis de Mallorca: Calvià, Felanitx, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar i Selva.

Els municipis seleccionats permeten disposar de municipis amb diferents característiques socio-econòmiques així com una representació de les diverses formes d'exercir la gestió i la catalogació del patrimoni arqueològic a Mallorca. Aquest estudi es presenta com una primera comparació entre els municipis per tal de disposar d'una imatge general de la situació de la gestió i catalogació municipal del patrimoni arqueològic a l'illa. En aquesta línia ens trobem amb dos municipis grossos, d'alts ingressos i professionals del patrimoni treballant dintre de l'ajuntament, tot i que en diferents graus, Calvià i Manacor. El municipi de Selva és el més petit dels que analitzarem i, tot i que integra diferents nuclis de població, no tenen cap tipus de catalogació ni normativa patrimonial. Finalment, trobem el cas entremig de Felanitx i Sant Llorenç des Cardassar i que disposen d'alguns intents de normativitzar les pràctiques patrimonials.

La metodologia d'estudi es vasa en la realització d'una sèrie d'entrevistes realitzades en 2011 i 2014 als tècnics patrimonials dels municipis seleccionats. La finalitat d'aquestes entrevistes era comparar les normes subsidiàries dels diferents municipis, així com dels seus catàlegs patrimonials i la filosofia darrera la praxis de la gestió. L'entrevista consta de dues parts, en la primera es tracten els aspectes referents al propi tècnic patrimonial. D'altra banda, ens trobem amb un altre bloc de preguntes orientades a l'organització i gestió que es duu a terme dintre del consistori municipal. La comparativa dels tipus de catalogació s'ha realitzat essencialment mitjançant la comparativa del catàlegs de Calvià i Manacor ja que són els únics que disposen d'aprovació per part del Consell Insular de Patrimoni.

3. LA CATALOGACIÓ DEL PATRIMONI

La llei de Patrimoni històric de les Illes Balears (BO-CAIB, núm. 165 12/1998) va sorgir amb la vocació d'establir un règim de protecció als Béns d'Interès Cultural i als Béns Catalogats; donar una major rellevància al patrimoni arqueològic;

proporcionar a les administracions competents eines pel foment del patrimoni històric; i, finalment, establir un quadre d'infraccions i sancions per lluitar contra la destrucció i espoli del patrimoni. Una de les problemàtiques de la llei és la pròpia definició del patrimoni històric ja que, al tractar-se d'una definició massa àmplia, que resta eficàcia a la finalitat de la llei, tot i que, la seva delimitació podria deixar béns fora de catalogació (Rita 2002).

Els primers catàlegs apareixen amb la primera reforma de la llei de sòl de 1956 associats a la normativa urbanística del moment (Lozano 2013). En aquesta línia, el Consell de Mallorca va publicar en 1992 una Carta arqueològica per a cada municipi on es varen incloure tots els jaciments dels que es tenia coneixement en aquell moment. El Consell de Mallorca va posar a disposició dels municipis una còpia abreujada, tot i així, aquest catàleg està obsolet i és necessària la seva actualització per convertir-se en una eina útil per als tècnics patrimonials (Calvo 2013).

El Pla Territorial de Mallorca estipula les característiques i requeriments necessaris per a la redacció dels catàlegs. La catalogació ha de comptar amb tota una sèrie d'estratègies que Calvo (2013) resumeix en la homogeneïtzació, la objectivitat de les dades, la delimitació de les àrees de protecció i, finalment, la funció del catàleg més enllà de la seva protecció. Una de les problemàtiques de la catalogació del patrimoni arqueològic és l'objectivitat.

El risc dels catàlegs és que s'estableixi dintre d'un mateix catàleg, definicions i descripcions heterogènies condicionades pel coneixement del catalogador o, fins i tot, del seu estat d'ànim (Alberto et. al. 2011b) que poden restar eficàcia als catàlegs. Per tal de fer front a la problemàtica és pot fer ús d'índex de referència (Alberto et. al. 2011a; Calvo i Juncosa, 2002) que permeten mitjançant l'opcionalitat tancada permet una millor comparació, anàlisi i valoració dels jaciments. Els indicadors de referència s'haurien de veure com la variable o estimació que proporciona una informació agregada i sintètica sobre un fenomen més enllà de la seva capacitat de representació pròpia (Ministerio de Medio Ambiente, 1996).

La realització de catàlegs s'estableix com una forma de diàleg comptant amb una seguretat jurídica que permet una major sensibilització del patrimoni (Calvo 2013) a la llarga.

Així, el catàleg permet establir tres relacions diferents amb la seva comunitat i que es complementen com són: el catàleg com element de gestió del patrimoni, com a eina per al desenvolupament de turisme cultural; i, finalment, per a la creació de sinèrgies a la societat mitjançant qüestions d'identitat.

3.1. La catalogació com a gestió de patrimoni

La gestió municipal del patrimoni, entesa la gestió patrimonial com el conjunt d'actuacions programades per aconseguir la seva conservació i un ús dels béns de forma adequada en relació a les exigències actuals (Ballart i Juan 2010). La declaració dels jaciments arqueològics com a BIC proporciona un element amb el que tant els consistoris municipals com el Consell Insular de Patrimoni es veuen abocats a garantir la seva protecció, conservació i posada en valor al públic (Tugores i Planas 2006). D'aquesta manera, els catàlegs es converteixen en eines que proporcionen una major agilitat que es pot reflectir en un temps menor de gestió per part de les administracions locals, com pugui ser a l'hora de tramitar llicències d'obra. Un dels factors més important perquè es converteixi en una eina útil és afinar la gradació de protecció, definició i descripció del bé (Rita 2002) per a que les fitxes siguin útils.

Els catàlegs es converteixen en l'element que permet un diàleg entre l'administració i l'administrant (Calvo 2013) disposant de les eines necessàries per poder exercir la seva protecció. Aquest diàleg és el que permet i potencia que els jaciments es puguin beneficiar de les tasques d'investigació i difusió (Tugores i Planas 2006). L'administració, per tant, és la responsable d'assumir les tasques de tutela del patrimoni al mateix temps que el de la recerca i la difusió (Burch i Pallahí) i no participant només com un agent administratiu estàtic, cercant un equilibri entre els aspectes econòmics i els científics, sinó com un verdader dinamitzador social (Juncosa 2002). La problemàtica que es troben els tècnics de patrimoni és que, en ocasions, els propietaris no tenen coneixement de que disposen de béns catalogats (Adrover i Mas 2013) dintre d'elles seves parcel·les.

Analizant els diferents municipis s'observa que, Calvià i Manacor, tot i haver de seguir els mateixos procediments, obtenen les llicències d'obra en un transcurs de com a màxim

6 mesos. En el cas de la resta de municipis, al no disposar d'aquests catàlegs el termini dels processos són més llargs ja que els tècnics del Consell Insular de Patrimoni tenen en compte les àrees de delimitació que es marquen en els catàlegs tot i que realitzaran, igualment, un informe independent.

La lentitud a l'hora d'aprovar tant les normatives com els catàlegs de cada un dels municipis provoca que, en ocasions, els catàlegs es quedin obsolets abans de la seva aprovació, com és el cas de Felanitx. Això ha provocat que els catàlegs, que havien de convertir-se en una eina de gestió que protegia el patrimoni, produeixin l'efecte contrari al que es volia, duent a terme una desprotecció del patrimoni. Aquest és el cas de Sant Llorenç des Cardassar que, ha anul·lat el catàleg, que feien servir de manera provisional mentre esperaven resposta del Consell. Això els hi permet concedir llicències d'obra d'una forma més ràpida, ja que els elements que comptaven amb un grau de protecció patrimonial evitant les queixes dels ciutadans. Això ens fa veure que, en la visita de 2011, la problemàtica més important amb la que comptava la secció de patrimoni a Sant Llorenç des Cardassar era la tardança en l'obtenció de llicències d'obra, en la visita realitzada en el 2014, s'havien convertit en el municipi de Mallorca que concedia llicències d'obra de forma més ràpida. Per tant, el fet d'aturar els catàlegs provoca el desemparament del patrimoni que quedaria sense cap tipus de protecció i a la voluntat dels propietaris.

3.2. El catàleg com a motor del desenvolupament del turisme cultural

Les dinàmiques socials del territori al que està adscrit condicionen la configuració del catàleg que tindrà presents uns aspectes o altres en funció de les activitats que es realitzin al context en qual es desenvolupen. Un exemple clar són les zones turístiques en les que el patrimoni té una major rellevància ja que pot representar un factor de dinamització del turisme. Aquest altre tipus de turisme permet desvincular a les zones menys saturades el turisme i se li afegeix la possibilitat de realitzar-lo durant tot l'any (Tresserras 2007), rompent així l'estacionalitat.

L'èxit del turisme de "sol i platja" ha relegat a un segon pla el turisme cultural (Tudela 2007). Tot i així, les darreres

dècades presenten un canvi de dinàmiques amb un auge del turisme cultural. El patrimoni passa de ser un recurs a convertir-se en un producte capaç de generar riquesa i feina (Ballart i Juan 2010) en una situació d'equilibri on el patrimoni no es vegi afectat de manera negativa. Tot i així, proporcionalment, el turisme cultural a Espanya és escàs en relació al nostre patrimoni (Tudela 2007). Així, en l'actualitat es troba en auge el turisme cultural, un 43% dels 10,4 milions de turistes estrangers que visitaren les Balears durant el 2012 realitzà activitats culturals (Mari 2013).

El patrimoni cultural emergeix com un element de transformació urbana i econòmica (Sanz 2004) en el que el catàleg ha de mantenir una relació la seva potenciació com a element turístic i la seva protecció i estudi. Així el turisme cultural, degut a les seves característiques intrínseques, produeix una millora de l'ordenació del territori i a la conservació del món rural (Tudela 2007). En aquest sentit, es necessari dur a terme una projecció social de l'arqueologia (Juncosa 2002) per afavorir la protecció del bé.

En aquest cas, els municipis amb un major volum turístic, Calvià i Manacor, són els dos que disposen de la normativa en rigor i Felanitx que és un nucli potencial de turisme disposen d'una normativa en procés d'aprovació. Disposar d'un bon catàleg permet als tècnics municipals disposar d'una eina efectiva per a la gestió del patrimoni. Els municipis que disposen d'un major volum turístic tenen programat fer un ús dels catàlegs que vagi més enllà de la protecció dels elements i la gestió urbanística. Aquests catàlegs permetrien generar una alternativa al model de turisme de sol i platja existent a Mallorca. En aquest cas, es remarcable la importància del patrimoni arqueològic de les Illes Balears per la seva exclusivitat ja que els turistes només poden visitar les restes en la seva visita a les Illes.

Tot i així, s'ha de tenir en compte que el turisme cultural, per a que sigui efectiu i beneficiós, ho ha de ser a nivell econòmic, social i científic l'equilibri entre turisme i investigació proporcionaria un turisme sostenible que permetria una alternativa al turisme actual, permetent la desestacionalització del turisme. En el cas del catàleg de Calvià, com ja hem vist, fa ús de marcadors de referència de manera que de forma objectiva es poden comparar diferents jaciments arqueològics

amb pautas com puguin ser la monumentalitat de les estructures o l'accessibilitat, entre altres. Aquest anàlisi exhaustiu permet als tècnics del propi municipi veure quins són els jaciments amb una major potencialitat per a la seva posada en valor.

3.3. El catàleg com a generador de sinèrgies amb la societat

La població és la que elabora la seva pròpia versió de patrimoni donant valor a uns elements o altres en funció del moment històric en el que ens trobem. Segons Habermas (1975) el que es classifica com a patrimoni cultural i el que no ho és, s'ha de concebre com a una expressió més dels grups dominants que estructurin el poder, sigui de tipus econòmic, ideològic o d'aquests que són vistos com a experts per part de la societat. La defensa del patrimoni cultural s'ha associat al fonament il·lustrat i liberal del segle XIX d'enfortir la identitat d'una nació (Sanz 2004). Així, es pot remarcar el cas del patrimoni etnològic que fins la dècada dels 90 no es tenia en compte i no gaudien de nivell de protecció. La identitat cultural es crea destacant els elements que marquen la diferència i la singularitat (Ballart i Juan 2010) que contribueixen a identificar a una comunitat.

La catalogació així també condiciona la socialització del patrimoni, el fet de que un element es trobi catalogat, provoca en els ciutadans el sentiment de protegir-lo i la seva posada en valor. El patrimoni es configura com a una herència col·lectiva cultural del passat (Ballart i Juan 2010) que connecta i relaciona a diferents èpoques. En tenim un clar exemple en els molins que es troben situats per tota Mallorca, els quals molts estaven en una situació deplorable i que en l'actualitat comencen a comptar amb un major respecte al trobar-se inscrits en els catàlegs de béns etnològics a preservar. En aquesta línia apareixen els catàlegs etnogràfics que escauen d'una protecció que va relacionat amb el concepte de patrimoni en constant formació, no es poden considerar en cap cas com a elements tancats (Lozano 2013).

La conscienciació social mitjançant els quals els ciutadans es poden identificar amb el seu propi patrimoni garantint la seva protecció. Així s'ha de tenir present que els catàlegs són elements vius i que és la població la que determina, se-

gons la sensibilitat que es tingui sobre el patrimoni que és el que s'ha de protegir. En aquesta línia trobem els catàlegs de béns etnogràfics que es comencen a introduir dintre dels catàlegs de Calvià i Manacor. Paradoxalment, Sant Llorenç des Cardassar que no disposa d'un catàleg de patrimoni arqueològic si que disposa d'una catàleg de molins degut a que, en els darrers anys segons Agustí Buades, s'ha dut a terme una gran quantitat d'obres de restauració d'aquests molins per assegurar la seva protecció i conservació. Aquest cas demostra que la comunitat pot jugar un paper actiu en la gestió del seu patrimoni.

4. CONCLUSIONS

La gestió municipal del patrimoni arqueològic s'efectua de forma diferent segons el consistori municipal que s'analitzi. Així, actualment tan sols 5 municipis de Mallorca estan adaptats al PTM, altres municipis estan pendents d'aprovació i d'altres no han dut a terme cap tipus d'actuació patrimonial. L'adaptació al PTM és obligatòria però no tenen un límit per adaptar-s'hi i el Consell Insular de Patrimoni va establint diferents prerrogatives. La problemàtica és, entre altres, és la necessitat d'un pressupost que molts de municipis no poden fer front, tot i que, el Consell va donar una sèrie de subvencions per a que dugués a terme aquests catàlegs.

La manca de recursos, en molts de casos, provoca que els responsables no disposin de formació en patrimoni i que, siguin els responsables d'urbanisme, normalment arquitectes, els que hagin de fer front a un àmbit que no és el seu, el patrimoni arqueològic com són els casos de Felanitx, Selva i Sant Llorenç des Cardassar. Aquesta situació genera que els professionals no disposin de les eines necessàries per poder resoldre els problemes que es presenten. En aquest sentit, s'aprecia que el patrimoni veurà afectat el seu grau de protecció als recursos econòmics que disposi el municipi.

Actualment, encara és necessari fer molta feina conscienciant a la comunitat per tal de que les dinàmiques socials que tracten de generar els tècnics patrimonials a través dels catàlegs siguin efectives. Toni Lozano, cap de secció de Béns Culturals al Consell Insular de Patrimoni, ens indica que així com si que es realitzen canvis puntuals dintre dels plans urba-

nístics dels municipis realitzant canvis de tipus de sòl, això no ocorre a l'hora de introduir elements patrimonials dins els catàlegs. Una major conscienciació de la població provocaria que els tècnics de patrimoni de cada un dels municipis es veiessin obligats a dur a terme una introducció d'elements. En aquesta línia destaca un canvi de direcció en els darrers anys per part dels investigadors que duen a terme una major tasca a nivell divulgatiu per afavorir aquesta relació entre el patrimoni i la pròpia població.

5. AGRAÏMENTS

Agraïments especialment a Daniel Alberó com a tutor del treball de fi de grau i a Manuel Calvo. Així mateix, voldria donar les gràcies a tots els que els tècnics que han aportat la seva veu per conèixer quina es la realitat de la seva feina a través de les entrevistes: Magdalena Salas, Miquel Andreu, Agustí Buades, Francesc Alemany i Toni Lozano

6. BIBLIOGRAFIA

ADROVER, J., MAS, A. (2013) "La tutela del patrimoni catalogat per part de l'administració local" a Lull, A., Tugores, F (coord.) Seminari de la Societat Arqueològica Lul·liana. Els catàlegs municipals. La protecció del patrimoni immoble de Mallorca. Edita Societat Arqueològica Lul·liana, Govern de les Illes Balears i la Conselleria d'Educació i Cultura, Espanya

ALBERO, D., CALDERÓN, M^a, CALVO, M., GLOAGUEN, E. (2011a) "Reflexiones en torno a los conceptos de patrimonio cultural y gestión municipal" a Calvià: Patrimonio Cultural (Coord. M. Calvo y A. Aguarales). Ajuntament de Calvià, Mallorca, pp. 263-275.

ALBERO, D., CALDERÓN, M^a, CALVO, M., GLOAGUEN, E. (2011b) "Propuesta metodológica de catalogación" a Calvià: Patrimonio Cultural (Coord. M. Calvo y A. Aguarales). Ajuntament de Calvià, Mallorca, pp. 277-289.

BALLART, J., JUAN, J. (2010). Gestión del patrimonio cultural. Editorial Ariel. Barcelona.

BARREIRO, D., CRIADO, F. (2005) "Evaluación del impacto ambiental y arqueología: perspectivas." A Actas de

las Primeras Jornadas de Patrimonio Arqueológico de Madrid, Madrid.

BURCH, J.; PALAHÍ, LL. (2006) “La gestió del patrimoni arqueològic” a Alcalde, G.; Saña, M. (ed). Patrimoni arqueològic i espais d’interès cultural. Treballs de patrimoni cultural. Documenta universitària, Girona.

CALVO, M. (2013). “Los yacimientos arqueológicos: criterios de catalogación y problemática asociada” a Llull, A., Tugores, F (coord.) Seminaris de la Societat Arqueològica Lul·liana. Els catàlegs municipals. La protecció del patrimoni immoble de Mallorca. Edita Societat Arqueològica Lul·liana, Govern de les Illes Balears i la Conselleria d’Educació i Cultura, España.

CALVO, M.; JUNCOSA, E. (2002): Los indicadores de referencia como instrumento metodológico para la gestión del patrimonio arqueológico, Mayurqa, 28, p. 207.

HABERMAS, J. (1975). Problemas de legitimación del capitalismo tardío. Buenos Aires.

JUNCOSA, E. (2002). “La arqueología: entre la investigación y la difusión” en www.antropologia.com.ar

LOZANO, T. (2013) “La catalogació a la legislació del patrimoni i a la legislació urbanística” a Llull, A., Tugores, F (coord.) Seminaris de la Societat Arqueològica Lul·liana. Els catàlegs municipals. La protecció del patrimoni immoble de Mallorca. Edita Societat Arqueològica Lul·liana, Govern de les Illes Balears i la Conselleria d’Educació i Cultura, España

MARÍ, F. (2013, 20 de desembre): Balears no se consolida como destino cultural, Última Hora, p. 8.

Ministerio de medio ambiente. Indicadores ambientales (2006). Una propuesta para España. Serie Monografías, Madrid.

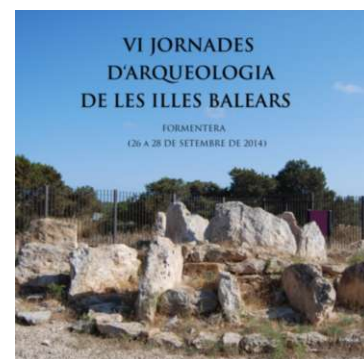
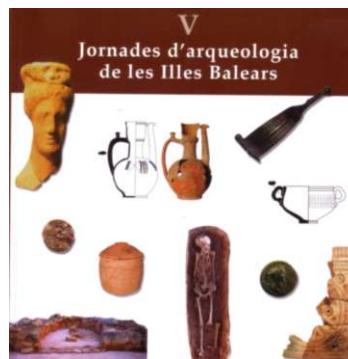
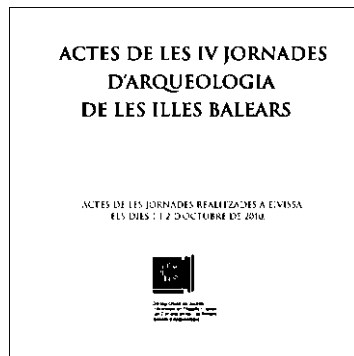
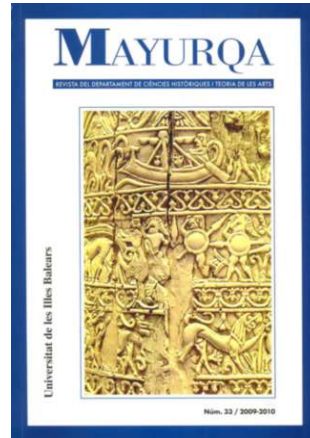
RITA, M. C. (2002) “L’aplicació de la Llei de patrimoni històric de les Illes Balears a Menorca tres anys després” a Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy. Conselleria d’Educació i Cultura. Palma. Pàg. 795-814

SANZ, J.A. (2004) Valoración económica del patrimonio cultural. Editorial Trea. España.

TRESSERRAS, J. (2007) Patrimonio, turismo y desarrollo sostenible. a Domínguez, A (ed). El patrimonio arqueológico a debate: su valor cultural y económico. Edita Gobierno de Aragón, Diputación de Huesca e Instituto de Estudios Altoaragoneses.

TUDELA, J. (2007) “Las exigencias jurídicas del patrimonio arqueológico” a Domínguez, A (ed). El patrimonio arqueológico a debate: su valor cultural y económico. Edita Gobierno de Aragón, Diputación de Huesca e Instituto de Estudios Altoaragoneses.

TUGORES, F., PLANAS, R. (2006) Introducción al patrimonio cultural. Editorial Trea. España

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

**Consell Insular
de Formentera**